

2. Віднянський С. Закарпаття у складі Чехословаччини // Політична історія України ХХ століття у 6-ти томах. – Т5. Українці за межами УРСР (1918-1940). – К., 2003. – 693 с.
3. Болдижар М. Закарпаття між Двома світовими війнами. / Матеріали до історії суспільно-політичних відносин / . – Ужгород, 1993. – 159 с.
4. Barnovský M. Niekoľko poznámok k sranicko-polickej štruktúre na Podkarpatskej Rusi// Cesko=Slovenská Historická Ročenka, 1997 – P. 83-93.
5. Svorc P. Krajinská granica medzi Slovenskem a Podkarpatskou Rusi (1918-1939)// Universum, 2003. – P. 242-339.
6. Поп И. Энциклопедия Подкарпатской Руси. – Ужгород: Издательство В. Падяка, 2001. – 431с.
7. Pop I. Dejiny Podkarpatské Rusi v datech – Praha, 2005. – P. 534.
8. Магочій П.Р. Формування національної свідомості: Підкарпатська Русь (1848 – 1948) – Ужгород, 1994.
9. Бобраков-Тимошкин А. Проект «Чехословакия». Конфликт идеологий в Первой Чехословацкой республике (1918 – 1938). – М.: Новое Литературное Обозрение, 2008. – 224 с.
10. Вегеш М. М., Кляп М.І, Тарасюк В.Ю., Токар М.Ю Августин Волошин. Життя і помисли президента Карпатської України. – Ужгород, 2005. – 464 с.
11. Малюта О. «Просвіти» і Українська державність (друга половина ХІХ – перша половина ХХ ст.) – К., 2008. – 840 с.
12. Нариси історії Закарпаття в 3-х т. – Т II (1918-1945). – Ужгород: Закарпаття, 1995. – 663 с.
13. Ванат І. Нариси Новітньої історії українців Східної Словаччини. Книга перша (1918 – 1938). – Пряшів: Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі, 1979. – 368 с.
14. Нариси історії Закарпатської обласної партійної організації. – Ужгород, 1980. – 320 с.

Пиковская Т.В. НАЦИОНАЛЬНЫЙ ВОПРОС В ПРОГРАММАХ ПОЛИТИЧЕСКИХ ПАРТИЙ ПЕРВОЙ ЧЕХОСЛОВАЦКОЙ РЕСПУБЛИКИ (1918 – 1938)

Статья посвящена исследованию национального вопроса в программах украинских политических партий Первой Чехословацкой республики. Благодаря пребыванию Закарпаття в составе ЧСР появилась возможность для развития украинского общественно-политического движения. В частности, для создания и деятельности украинских политических партий. Одним из главных пунктов их программ было решения национального вопроса, изучение которого имеет важное значение как для понимания истории ЧСР, так и для изучения украинского национального движения в междувоенный период.

Ключевые слова: Национальный вопрос, украинские политические партии, Первая Чехословацкая республика, языковой вопрос, Подкарпатская Русь, политическая программа, полиэтническое государство, автономия.

Pikovskaya T.V. NATIONAL QUESTIONS IN THE PROGRAMS OF UKRAINIAN POLITICAL PARTIES OF THE FIRST CZECHOSLOVAK REPUBLIC (1918-1938)

The article is devoted to the research of national question in the program of Ukrainian political parties of the First Czechoslovak Republic. Thanks to the fact that Zakarpattya became a part of CSR there was a possibility for development of Ukrainian social-political movement. Particularly, for creation and activity of Ukrainian political parties. One of the main paragraphs of their programs was a solution of national question, studying of which is important both for understanding the history of CSR and for researching Ukrainian national movement in interwar period.

Key words: National question, Ukrainian political parties, language question, Sub Carpathians Rus, political program, multinational state, autonomy

УДК 321.7 (460)

В.Ю. Годлевська

**ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРИ 1982 РОКУ ТА ПОЧАТОК КОНСОЛІДАЦІЇ
ДЕМОКРАТІЇ В ІСПАНІЇ**

У статті досліджується процес демократичного транзиту в Іспанії на межі встановлення та консолідації демократії. Цей процес збігся з перемогою Іспанської соціалістичної робітничої партії на парламентських виборах, тому автор аналізує основні причини перемоги партії лівого спрямування.

Ключові слова: демократія, демократизація, перехідний період, консолідація, політичний режим, вибори, партійна система.

Суперечності українського шляху демократизації, політичні конфлікти й соціальні потрясіння, що охопили пострадянський простір, як і раніше змушують придивлятися до досвіду країн, які нещодавно пережили процес переходу від авторитарного до демократичного режиму. У світлі цього безсумнівний інтерес представляє досвід Іспанії, яка в останній чверті 20 століття змогла здійснити безболісний перехід до демократії.

Після запровадження політичної реформи (листопад 1976 р.), перших демократичних парламентських виборів (червень 1977 р.), підписання пакту Монклоа (жовтень 1977 р.), схвалення нової Конституції (грудень 1978 р.), других парламентських виборів (березень 1979 р.) на підставах нового Основного закону, демократичний процес в Іспанії, розвиваючись за власною логікою, переходив до наступного етапу, сутність якого полягала в адаптації провідних політичних, соціальних та інституційних структур до нової політичної системи, до принципово іншої моделі врегулювання суспільних конфліктів.

Для довготривалої і перспективної стабільності і легітимності демократичного режиму непересічне значення має не тільки форма новостворених інституцій і організацій, але й ефективність утвердження чи, за висловом багатьох дослідників, консолідації демократії. Як слушно стверджують Х.Лінц і А.Степан, консолідація демократії відбувається у трьох суспільних вимірах: в управлінні, у ставленні до демократії і у законодавстві. У сфері управління режим вважається консолідованим, коли жодна політична, суспільна, економічна чи інституційна сила національного рівня не використовує вагомні ресурси з метою створення недемократичного ладу. У царині ставлення до демократії можна стверджувати, за наполяганням дослідників, про згуртовану демократію за умов, коли більшість громадян усвідомлюють, що демократичні процеси та інституції передбачають кращу форму правління суспільством. З погляду конституційної перспективи демократичний лад є консолідованим тоді, коли правлячі і не правлячі сили вирішують конфлікти в межах законів нового демократичного суспільства [6, Р. 5 – 7].

Проблеми консолідації демократичного режиму в Іспанії досліджували також Ч. Пауель, Х. Мараваль, Р. Дорадо, І. Варела та ін.

Загострення розбіжностей в середині урядової партії (Союз демократичного центру), її розкол, нестійкість партійної системи, суперечки щодо вступу в НАТО, нездатність уряду реалізовувати власний політичний курс, зatoryжна економічна криза, неспокій в Збройних силах зумовили розпуск кортесів і призначення на жовтень 1982 року позачергових парламентських виборів.

Передвиборча кампанія 1982 р. істотно різнилася від аналогічного процесу в 1979 р. Передвиборча діяльність кандидатів та їх партій відбувалася в атмосфері ентузіазму, компромісів і навіть неспокою, викликаного розкриттям нової військової змови. 2 жовтня 1982 р. органи державної безпеки заарештували групу військових і цивільних діячів ультраправого спрямування, які готували на 27 жовтня новий державний переворот. Вилучені 500 фотокопій і 4 оригінальних документи проливали світло на операцію, яка мала кодову назву «Сервантес». Ці події певною мірою сприяли участі у голосуванні тих громадян, яким був притаманний абсентизм. Тогочасні опитування громадської думки засвідчили розчарування діяльністю центристів і зростання симпатій до соціалістів [9, Р. 322, 323].

Іспанська соціалістична робітничка партія (ІСРП) ґрунтовно підготувалася до виборів. На 29 з'їзді в жовтні 1981 р. соціалісти прийняли програму реформи, яка не передбачала у майбутньому переходу до соціалізму [7, Р. 193 – 194; 8, Р. 575]. Серед іншого у програмі декларувалося: зміцнення нової політичної системи; проведення демократичних перетворень з реалізованих у промислово розвинених країнах Заходу; застосування заходів для пом'якшення тяжких наслідків економічного занепаду і масового безробіття: створити за 4 роки 800 тис. робочих місць; здійснення технологічної перебудови виробничої бази економіки; підвищення життєвого рівня трудящих, здійснення реформи соціального забезпечення, підвищення пенсій, скорочення тривалості робочого тижня, здійснення адміністративної реформи, захист громадянських та особистих прав і свобод, гарантування безпеки іспанців, завершення процесу автономізації країни. З'їзд продемонстрував поміркований характер програми партії, відсутність внутрішніх чвар, майже 100 тис. членство і наявність сильного лідера в особі Ф. Гонсалеса. Соціалісти напередодні виборів виступили з гаслами «За зміни!», «Щоб Іспанія

діяла!» та «За справедливе і рівноправне суспільство!». У царині зовнішньої політики передбачався перегляд військових угод із США, припинення переговорів щодо вступу Іспанії у військову структуру НАТО, заборона дислокації ядерної зброї на території Іспанії, ратифікація Іспанією Договору про нерозповсюдження ядерної зброї [13, Р. 167; 1, Р. 15].

Єдиною дієвою альтернативою ІСРП був на національному рівні Народний альянс, який очолював М.Фрага. У вересні 1982 р. він уклав виборчу угоду з Народною демократичною партією (лідер О.Альсага) та Ліберальною єдністю (лідер П. Шварц), а також з чотирма регіональними партіями, утворивши з ними нову Народну коаліцію. В її програмі містились положення щодо формування сильної державної влади, здатної вести боротьбу з тероризмом, забезпечення єдності нації, збереження національних традицій та цінностей. У соціально-економічній сфері НК зайняла позицію захисту приватного підприємництва [2, с. 150]. Програма, яку представляв М. Фрага, була консервативною. Це обмежувало привабливість коаліції в очах багатьох її потенційних виборців – центристів.

Дезінтеграція правлячої партії (СДЦ) і присутність її колишніх керівників у чотирьох різних виборчих угрупованнях (в ІСРП, Народній коаліції, СДЦ та в ДСЦ) вводив в оману центристський електорат. СДЦ апелював під час виборчої кампанії до особистості свого лідера (Л. Лавільї) і на перевагах свого ідеального становища, тобто центрризму між «жорсткими правими» і «недозрілими лівими». Зі свого боку, ДСЦ сподівалися на авторитет А. Суареса, який певною мірою зберігав свою харизму і який нарешті зміг запропонувати виборцям лівоцентристську програму.

Необхідно наголосити на тому, що достроковий розпуск кортесів і наближення виборів не сприяли комуністам, які переживали одну з найважчих внутрішніх криз за всю історію партії. На 1982 р. КПП втратила більшу частину свого авторитету, здобутого в період боротьби з франкізмом.

Участь громадян у позачергових парламентських виборах, які відбулись 28 жовтня 1982 р., досягла 79,8 відсотків, тоді як у 1979 році лише 68,1. Вибори зафіксували абсолютно нову розстановку політичних сил в країні. Як і прогнозувалося, перемога дісталася соціалістам. ІСРП отримала 48,4 відсотків голосів (або 9,8 млн. з 20 млн. іспанців, що взяли участь у виборах), відповідно 202 місця у конгресі депутатів і 134 – у сенаті. Перемога партії, заснованої Пабло Іглесіасом в 1879 р., стала винятковою подією. ІСРП практично подвоїла своє представництво у парламенті. Вона здобула більшість у 44 з 52 виборчих округів і перемогла у всіх автономних утвореннях, крім Галісії і Країни Басків. Було підраховано, що ІСРП підтримали мільйони нових виборців: близько 1 млн. колишнього електорату КПП, 1,2 млн. колишніх виборців СДЦ, а також 0,5 млн. виборців менш впливових партій [8, Р. 589; 3, с. 77; 2, с. 39; 9, Р. 325].

Тріумф ІСРП частково відбувся за рахунок електорату КПП, яка втратила майже половину голосів, отриманих в 1979 р., і здобула лише 4 відсотки і 4 місця у конгресі депутатів і жодного у сенаті. Це виявилось недостатнім для створення власної парламентської фракції. Якщо на виборах 1979 р. співвідношення сил між КПП та ІСРП було 1 до 3, то на виборах 1982 р. вже 1 до 12. Цей результат поклав край сподіванням С.Карільйо, який мав намір створити в Іспанії політичну систему, в якій домінувала би двопартійна модель: правоцентристська партія та КПП.

Друге місце за кількістю голосів отримала Народна коаліція М. Фраги, отримавши підтримку 26,6 відсотка громадян (107 місць у конгресі депутатів і 54 – у сенаті). Отже, партія М.Фраги, яка перебувала у 1977 році на межі розпаду, перетворилась у головну опозиційну партію. Своїм успіхом Народна коаліція завдячувала певною мірою тим, тому що змогла повернути на свій бік майже 3 млн. осіб – електорату СДЦ.

Не дивно, що тріумф ІСРП та Народної коаліції відсунув СДЦ на узбіччя політичного життя. Він втратив 4,7 млн. голосів і 156 депутатських місць, отриманих у 1979 р. СДЦ здобув всього 6,5 відсотка голосів (12 місць у конгресі депутатів і 4 у сенаті). Аналітики вважають, що в історії парламентських виборів Європи ще ніколи не було зафіксовано подібного факту, коли партія втратила не тільки владу, а й сама невдовзі розпалася. Варто зауважити, що такі фактори, як економічна криза і безробіття відіграли відносно другорядну роль у зменшенні електоральної підтримки СДЦ. Найдошкульнішим ударом для партії став вихід з неї А. Суареса. Воднораз поразка на виборах центристських партій не була доконечною: 1,4 млн. виборців все ж проголосували за СДЦ, інші 600 тис. обрали Демократичний і соціальний центр А.Суареса. ДСЦ здобув 2,9 відсотка голосів (2 місце в конгресі і жодного в сенаті).

У парламенті були представлені і національні партії країни: Конвергенція і Союз Каталонії, що отримала 3,7 відсотка голосів (12 місць у конгресі і 7 – у сенаті); Баскська націоналістична партія – 1,9 відсотка голосів (8 місць у конгресі і 7 – у сенаті). Решта партій виборола загалом 6 відсотків голосів [10, Р. 124].

Перемогу ІСРП необхідно розглядати не лише як результат ідеологічних уподобань іспанського суспільства. Хоча, насправді ж, найхарактернішою рисою іспанців протягом останньої чверті минулого століття є сталість їхніх ідеологічних симпатій. Деякі науковці вважають, що політична система, яка виникла в Іспанії наприкінці 1970 – х років, насамперед характеризується співіснуванням непостійних партій і постійних виборців, а перемога ІСРП – це не перемога ідеології, а втрата СДЦ і КПІ свого колишнього електорату, який підтримав на цей раз соціалістів [9, Р. 327].

Аналізуючи стратегію ІСРП 1981 – 1982 років, можна резюмувати причини її успіху: а) послідовне відстоювання демократичних принципів; б) сприяння стабільності (практично, в останні місяці повноважень парламенту, ІСРП перетворилася під час «втечі» та міграції центристських депутатів на поручителя урядової стабільності); в) перманентне висування політичних ініціатив; г) підтримка з метою попередження економічної кризи політики домовленостей та угод (угоди Всезагального союзу трудящих, Робітничих комісій та Іспанської конференції підприємницьких організацій); д) перетворення ІСРП на полюс тяжіння для центристських і лівих партій; е) ріст авторитету і впливу Ф. Гонсалеса. У будь-якому випадку ІСРП завдячує своїй перемозі насамперед тим, що вона виявилася єдиною партією, здатною запропонувати одночасно справжні зміни і мінімальні гарантії стабільності [4, Р. 274].

Концентрація парламентських мандатів в руках ІСРП та Народної коаліції трактується науковцями по-різному. Одні вбачають в цьому чіткі ознаки майбутньої двопартійності, інші вказують на появу системи домінуючої партії. Декан права університету Сарагоси М.Рамірес визначав політичну систему в Іспанії після виборів 1982 р., як «систему обмеженої багатопартійності» «з тенденцією до біполярності» [9, Р. 328; 11, Р. 22; 5, Р. 417; 12, Р. 113].

Отже, процес демократичного переходу в Іспанії досяг стадії консолідації демократії після перемоги на парламентських виборах 1982 р. соціалістичних сил.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Данилевич И.В. Испытание властью. Испанская социалистическая рабочая партия в 80-е годы. – М.: Наука, 1991. – 150 с.
2. Современная Испания /Авилова А.В., Акимов В.С., Баранова Т.Н.и др.; Отв. ред. Загладин В.В. – М.: Издательство политической литературы, 1983. — 383 с.
3. Хенкин С.М. Испания после диктатуры (социально-политические проблемы перехода к демократии). – М.: Наука, 1993. — 200 с.
4. Dorado R., Varela I. Estrategias políticas durante la Transición // Tezanos J. F., Cotarelo R., Blas A. de. La transición democrática española. – Madrid : Editorial Sistema, 1993. – P. 253-274.
5. Gunter R., Sani G. y Shabad G. Spain after Franco: the making of competitive party system. – Berkely. etc.: Univ. of California press, 1986. — 516 p.
6. Linz J. y Stepan A. Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and post-communist Europe. – Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1996. – 479 p.
7. Maravall J.M. La política de la transición. 1975 – 1980. – Madrid, Taurus, 1981. – 277 p.
8. Julia S. Los socialistas en la política española. 1879 – 1982. – Madrid: Taurus, 1997. – 650 p.
9. Powell Ch. España en democracia. 1975 – 2000. – Barcelona: Plaza Janez, 2001. – 688 p.
10. Prego V. Diccionario de la Transición. – Barcelona : Plaza Janez, 1999. – 782 p.
11. Ramirez M. El sistema de partidos en España, 1977 – 1987// Rev. De estudios polit.(Nueva Epoca). – Madrid. – 1988. – №59. – P. 7 – 27.
12. Soto A. La transición a la democracia. España, 1975 – 1982. — Madrid: Alianza Editorial, 1998. – 204 p.
13. Tusell j. La transición española a la democracia. – Madrid : Historia 16, 1999. – 207 p.

Годлевская В.Ю. ПАРЛАМЕНТСКИЕ ВЫБОРЫ 1982 ГОДА И НАЧАЛО КОНСОЛИДАЦИИ ДЕМОКРАТИИ В ИСПАНИИ

В статье исследуется процесс демократического транзита в Испании в момент начала консолидации демократии. Этот процесс совпал с победой Испанской социалистической рабочей партии на парламентских выборах, поэтому автор анализирует основные причины победы левой партии.

Ключевые слова: демократия, демократизация, переходный период, консолидация, политический режим, выборы, партийная система.

Hodlevska V. U. PARLIAMENTARY ELECTIONS OF 1982 AND THE BEGINNING OF CONSOLIDATION OF DEMOCRACY IN SPAIN

In article process of democratic transit in Spain at the moment of the beginning of consolidation of democracy is investigated. This process has coincided with a victory of the Spanish socialist workers' party on parliamentary elections, therefore the author analyzes principal causes of a victory of party of the left direction.

Key words: democracy, democratisation, a transition period, consolidation, a political mode, elections, party system.

УДК 327.5(475)(470+571)

Н.М. Чорна

ЄВРОАТЛАНТИЧНА ІНТЕГРАЦІЯ ПОЛЬЩІ ТА РОСІЇ: МІСЦЕ РОСІЙСЬКОГО ФАКТОРА У РОЗШИРЕННІ НАТО НА СХІД

У статті проаналізовано процес інтеграції Польщі до НАТО та розкрито особливості його здійснення у контексті трансформації європейської геополітики наприкінці ХХ ст., визначено місце російського фактора у формуванні та реалізації стратегії «східного розширення» НАТО, а також доведено підпорядкованість успіхів євроатлантичної інтеграції Польщі політичним розрахункам держав-членів Альянсу та Росії.

Ключові слова: інтеграція, розширення, НАТО, Польща, Росія.

Кардинальні трансформації геополітичного простору Європейського континенту, що мали місце на межі 80–90-х рр. ХХ ст., головним чином були зумовлені розпадом системи соціалістичних держав та ліквідацією Радянського Союзу. Країни Центрально-Східної Європи, тривалий час орієнтовані у здійсненні свого зовнішньополітичного курсу на позицію офіційного Кремля, розпочали активний пошук нових пріоритетів. У 1990 р. Польща, Чехія та Угорщина визначальною метою зовнішньої політики офіційно оголосили інтеграцію до НАТО та ЄС.

Реакція впливових держав Європи на вибір колишніх кремлівських сателітів була далеко неоднозначною. З одного боку, поширення на центрально-східноєвропейський регіон «принципів європейської демократії» заклало передумови для політичної та економічної інтеграції Європи у її географічних кордонах та зміщення далі на Схід геополітичної ваги Росії, з іншого, – об'єднання під «парасолькою» НАТО та ЄС неблагополучних «східних сусідів» породжувало небезпеку поширення на континенті нестабільності, яка в будь-який момент могла підірвати «проспериті» європейських держав.

Однією із вагомих проблем, вирішувати які довелося кожній зі сторін, виявилася розбудова відносин з Росією. Як наступниця традицій Радянського Союзу, Росія значною мірою продовжувала реалізовувати його зовнішньополітичний курс, який, стосовно до регіону Центрально-Східної Європи, визначався прагненням зберегти традиційний геополітичний вплив. Перебуваючи у ситуації «вакууму безпеки» та потенційної загрози залишитися у сфері впливу політики офіційної Москви, Польща, Чехія та Угорщина використовували будь-які можливості для наближення до НАТО та ЄС, тоді як останні, небезпідставно побоюючись погіршення відносин з Росією, протягом тривалого часу заявляли про свою неготовність до здійснення співробітництва з ними.

Звернення до проблеми місця Росії у розширенні НАТО на Схід, на нашу думку, є вельми актуальною. Сьогодні, як і на початку 90-х рр. ХХ ст., офіційна позиція російської влади стосовно до даного питання є безапеляційною та однозначною: Росія докладатиме всіх зусиль, аби не допустити наближення НАТО до своїх кордонів. Чим далі на Схід просувається контрольована США система безпеки, тим категоричнішою стає відповідь Кремля. Підтвердженням цього є хоча б її реакція на зовнішньополітичний вибір нашої держави: як тільки українські політики починають обговорювати будь-які аспекти співробітництва України